

Badania gleb na obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych województwa wielkopolskiego

Grażyna Czysz – Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza w Poznaniu

Badania właściwości chemicznych gleb dla potrzeb doradztwa nawozowego i monitoringu środowiska gleb wykonują Okręgowe Stacje Chemiczno-Rolnicze, na podstawie zapisu w ustawie o nawozach i nawożeniu.

Na potrzeby doradztwa w badaniach ramach chemiczno-rolniczych wykonuje się oznaczenia zawartości w glebie przyswajalnych form azotu, fosforu, potasu i magnezu – pierwiastków najważniejszych dla produkcji roślinnej oraz oznaczenia stopnia zakwaszenia gleby.

Składniki pokarmowe roślin występują w glebie w różnych formach i ilościach. Z punktu widzenia życia roślin, najważniejszą grupę stanowią tak zwane frakcje dostępne lub przyswajalne, na które składają się ilości pierwiastka znajdujące się w roztworze glebowym, kompleksie sorpcyjnym oraz w formie słabiej rozpuszczalnych soli. O ich pobraniu przez rośliny decyduje wiele czynników, z których za najważniejsze należy uznać gatunek rośliny, wilgotność i napowietrzenie gleby, odczyn, stosunki jonowe, a także temperaturę i nasłonecznienie.

Potrzeby nawozowe roślin wynikają z wielkości plonów i zasobności gleb w składniki pokarmowe. Na podstawie wyników analiz zawartości składników pokarmowych w glebie określa się optymalne nawożenie, które dostarcza roślinom składniki pokarmowe (azot, fosfor, potas, magnez) w odpowiednich proporcjach oraz w ilościach umożliwiających uzyskanie maksymalnych plonów i nie powodujących ujemnych skutków dla środowiska. Składniki pokarmowe zgromadzone w glebie w nadmiarze mogą ulec wymyciu, powodując zanieczyszczenie wód gruntowych i następnie wód powierzchniowych. Podstawowym czynnikiem decydującym o efektywności działania nawozów mineralnych jest odczyn gleb.

Zawartość składników określa się na podstawie wyników analiz pobranych próbek glebowych. próbki glebowe pobiera się z warstwy gleby 0–20 cm z powierzchni pola nie większej niż 4 ha, wyrównanej pod względem glebowym i agrotechnicznym. Na jedną uśrednioną próbkę składa się 15–20 pojedynczych próbek, pobranych w punktach równomiernie rozmieszczonych na powierzchni badanego pola.

1. Zasobność gleb w gminach na obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych

OSN – obszary szczególnie narażone na odpływ azotu ze źródeł rolniczych w województwie wielkopolskim wyznaczono w 40 gminach (w całej gminie lub jej części) z powiatu gostyńskiego, kościańskiego, krotoszyńskiego, leszczyńskiego, poznańskiego, rawickiego, szamotulskiego, śremskiego, pleszewskiego, międzychodzkiego i nowotomyskiego.

W latach 2005–2007, Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza w Poznaniu dla potrzeb doradztwa rolniczego, na indywidualne zlecenie gospodarstw, przeprowadziła badania na 110.970 ha użytków rolnych położonych w gminach, w których wyznaczono obszary szczególnie narażone. W 42272 pobranych próbkach glebowych oznaczono analitycznie odczyn i zawartości przyswajalnych form fosforu, potasu, magnezu.

1.1. Odczyn gleb – określenie potrzeb wapnowania

Wartość odczynu (pH) gleby określa stężenie jonów wodorowych w glebie. Głównymi źródłami jonów wodorowych w glebie są procesy zachodzące między cząsteczkami gleby i korzeniami roślin podczas pobierania przez nie mineralnych składników odżywczych, mineralizacja substancji organicznych w próchnicy glebowej oraz bezpośredni opad kwaśnych deszczy.

Odczyn gleb zależy od wielu czynników, takich jak: rodzaj skały macierzystej, skład granulometryczny, warunki przyrodnicze i zabiegi agrotechniczne.

Odczyn gleb ma bezpośredni wpływ na wzrost, rozwój i plonowanie roślin. Warunkiem prawidłowego rozwoju roślin jest zapewnienie optymalnego lub tolerowanego przez nie zakresu odczynu. Optymalny zakres odczynu dla większości roślin mieści się w przedziale pH od 5,5 do 6,5, a dla roślin wrażliwych na zakwaszenie w zakresie pH 6,5–7,0.

Zakwaszenie gleby określa się na podstawie wyników analiz pobranych próbek glebowych. Oceny zakwaszenia gleb dokonuje się według liczb granicznych zawartych w polskiej normie PN-ISO 10390.

Wyniki badań odczynu wskazują, że udział gleb bardzo kwaśnych i kwaśnych stanowi 30 % przebadanego obszaru, w tym 8 % to gleby bardzo kwaśne o odczynie $\text{pH} < 4,5$. Gleby lekko kwaśne o odczynie w granicach $\text{pH} 5,6 - 6,5$ stwierdzono w 34 %, a o odczynie obojętnym i zasadowym stwierdzono w 36% przebadanego obszaru.

Skutkiem zakwaszenia gleb jest utrudnione pobieranie przez roślinę składników pokarmowych. Bardziej uaktywniają się toksyczne związki glinu, manganu, żelaza oraz wzrasta pobieranie metali ciężkich: ołowiu i kadmu. Prowadzi to do zmniejszenia plonów roślin uprawnych i pogorszenia jakości uzyskanych produktów, nawet przy prawidłowym nawożeniu mineralnym innymi składnikami. Zabiegiem niezbędnym do zrównoważenia zakwaszenia gleb wywołanego stosowaniem nawozów jest wapnowanie.

Wapnowanie ma wszechstronny i korzystny wpływ na właściwości fizyczno-chemiczne i biologiczne gleby. Wpływa na tworzenie żyzności gleby, czynnika umożliwiającego uzyskiwanie wysokich plonów i efektywnego nawożenia NPK.

Aby wapnowanie spełniało pożądany efekt, musi być zastosowane w dawkach gwarantujących uzyskanie optymalnego odczynu dla uprawianych w zmianowaniu gatunków roślin. Potrzeby wapnowania gleb określa wielkość pH i kategoria agronomiczna gleby,

Potrzeby wapnowania określone na podstawie wyników odczynu i kategorii agronomicznej wykazały następujący procentowy udział powierzchni użytków w przedziałach potrzeb:

- 10 % – wapnowanie konieczne,
- 11 % – wapnowanie potrzebne,
- 15 % – wapnowanie wskazane,
- 18 % – wapnowanie ograniczone,
- 46 % – wapnowanie zbędne.

Procentowy udział gleb w klasach odczynu i potrzebach wapnowania w gminach przedstawia tabela nr 1.

1.2. Zasobność gleb w przyswajalny fosfor

Fosfor jest niezbędnym pierwiastkiem dla rozwoju roślin. Jego optymalna zawartość w glebie wpływa dodatnio na pobieranie przez rośliny innych składników pokarmowych, głównie azotu.

Źródłem fosforu w glebie są związki fosforowe znajdujące się w skale macierzystej. Gleby nasze są ubogie w naturalne zapasy fosforu, a wysoka zasobność fosforu w glebie jest wynikiem nawożenia. Dostępny dla roślin przyswajalny fosfor glebowy może przechodzić w związki trudno dostępne. Na przyswajalność związków nieorganicznych fosforu wpływają: odczyn gleby, zawartość w niej związków żelaza i glinu, obecność przyswajalnego wapnia, zawartość substancji organicznej i aktywność mikroorganizmów.

W silnie kwaśnych glebach fosfor wiązany jest w trudno rozpuszczalne hydroksyfosforany glinu, żelaza, manganu. Natomiast w glebach zasadowych powstaje trudno rozpuszczalny fosforan wapnia. Fosfor związany w substancji organicznej jest z reguły niedostępny dla roślin, jednak w miarę rozkładu masy organicznej stopniowo przechodzi w formy przyswajalne.

Zawartość przyswajalnego fosforu w glebie określa się analizą chemiczną w pobranych próbkach gleby. Oceny zasobności dokonuje się na podstawie liczb granicznych. Zasobność gleb w fosfor przedstawiana jest w pięciu klasach zasobności: bardzo niska, niska, średnia, wysoka, bardzo wysoka i zależy od zawartości tego składnika.

Wyniki badań zawartości fosforu wskazują, że 60% gleby charakteryzuje się bardzo wysoką i wysoką zawartością tego pierwiastka. Bardzo niską i niską zawartość fosforu wykazuje 16 % przebadanych gleb.

Procentowy udział przebadanych gleb w klasach zasobności:

- 3% - zasobność bardzo niska,
- 13% - zasobność niska,
- 24% - zasobność średnia,
- 21% - zasobność wysoka,
- 39% - zasobność bardzo wysoka.

Procentowy udział gleb w klasach odczynu i potrzebach wapnowania w gminach przedstawia tabela nr 2.

1.3. Zasobność gleb w przyswajalny potas

Przyswajalny potas występuje w roztworze glebowym, w substancji organicznej oraz w formie wymiennej w koloidach glebowych.

Przyswajalne formy potasu mogą ulegać stratom. W glebach organicznych i lekkich glebach mineralnych pierwiastek ten jest łatwo wymywany. Na glebach ciężkich wymywanie jego jest ograniczone, natomiast

łatwiej może podlegać procesowi uwsteczniania. Zapobieganie stratom tego pierwiastka polega na systematycznym nawożeniu. Zbyt wysokie jednorazowe dawki potasu powodują jego straty i wpływać mogą ujemnie na właściwości fizyczne gleb, niszcząc ich strukturę oraz mogą powodować antagonizmy jonowe (utrudnione pobieranie kationów wapnia i magnezu).

Potas w roślinie jest regulatorem wielu procesów. Składnik ten ma wpływ na właściwą gospodarkę wodną i węglowodanową, na fotosyntezę, oddychanie, gospodarkę azotem, żelazem i manganem oraz aktywuje układy enzymatyczne. Nawożenie gleb potasem winno uwzględniać wymagania pokarmowe roślin, gdyż właściwe zaopatrzenie roślin w potas zwiększa ich reakcję na nawożenie azotem.

Zawartość potasu w glebie określa się analizą chemiczną w pobranych próbkach gleby. Ocenę zasobności dokonuje się na podstawie liczb granicznych z uwzględnieniem kategorii agronomicznej gleby. Zasobność gleb w potas przedstawiana jest w pięciu klasach zasobności: bardzo niska, niska, średnia, wysoka, bardzo wysoka i zależy od zawartości tego składnika i rodzaju gleby.

Wyniki badań zawartości potasu wykazały następujący procentowy udział gleb w klasach zasobności:

- 10% – zasobność bardzo niska,
- 28% – zasobność niska,
- 34% – zasobność średnia,
- 15% – zasobność wysoka,
- 13% – zasobność bardzo wysoka.

Procentowy udział gleb w klasach odczynu i potrzebach wapnowania w gminach przedstawia tabela 3.

1.4. Zasobność gleb w przyswajalny magnez

Magnez jest ważnym pierwiastkiem dla procesów życiowych rośliny. Jego istotna funkcja wynika głównie z tego, że jest składnikiem chlorofilu.

Magnez jest pierwiastkiem bardzo ruchliwym, dlatego wyższe jego zawartości występują w głębszych warstwach gleby. Wierzchnie warstwy, bardziej przemyte i w związku z tym uboższe w magnez, powodują występowanie objawów niedoboru tego składnika na młodych roślinach o nierozwiniętym systemie korzeniowym. Niedobory magnezu we wczesnych stadiach wzrostu wpływają na późniejszy rozwój i plonowanie roślin.

Uzupełnienie niedoborów magnezu w glebie wiąże się ściśle z wapnowaniem gleb, a wynika to z tego, że gleby zakwaszone są zazwyczaj ubogie w magnez. Na glebach tych optymalnym źródłem magnezu jest wapno z dodatkiem magnezu (tlenkowe lub węglanowe).

Na glebach o właściwym odczynie wykazujących niedobory magnezu należy stosować inne źródła zawarte np. w nawozach potasowych (kainit). Jednym ze źródeł magnezu jest obornik, którego w dawce 30 t/ha dostarcza się od 40–60 kg.

Zawartość magnezu w glebie określa się analizą chemiczną w pobranych próbkach gleby. Ocenę zasobności wykonuje się na podstawie liczb granicznych z uwzględnieniem kategorii agronomicznej gleby. Zasobność gleb w magnez przedstawiana jest w pięciu klasach zasobności: bardzo niska, niska, średnia, wysoka, bardzo wysoka i zależy od zawartości tego składnika oraz kategorii gleby.

Wyniki badań zawartości magnezu wykazały następujący procentowy udział gleb w klasach zasobności:

- 10% – zasobność bardzo niska,
- 23% – zasobność niska,
- 35% – zasobność średnia,
- 19% – zasobność wysoka,
- 13% – zasobność bardzo wysoka.

Procentowy udział gleb w klasach odczynu i potrzebach wapnowania w gminach przedstawia tabela 4.

1.5. Podsumowanie

Przeprowadzone badania wykazały, że udział gleb bardzo kwaśnych i kwaśnych stanowi 30% użytków rolnych. Wapnowania, jako zabiegu niezbędnego do zrównoważenia skutków zakwaszenia, wymaga 10% gleb.

Gleby przebadanego obszaru są glebami zasobnymi w fosfor – 60% gleb charakteryzuje się wysoką i bardzo wysoką zawartością tego składnika.

Nawożenia potasem powyżej potrzeb pokarmowych roślin w celu doprowadzenia gleb do stanu zasobności średniej wymaga 38% gleb (zasobność niska, bardzo niska), nawożenia magnezem – 33% (zasobność bardzo niska, niska). Wysoką i bardzo wysoką zawartość potasu wykazało 28% gleb, magnezu 32%.

Tabela 1. Odczyn gleb i potrzeby wapnowania (wyniki badań wyrażone w procentach)

Lp.	Gmina	Odczyn gleb					Potrzeby wapnowania				
		bardzo kwaśny	kwaśny	lekko kwaśny	obojętny	zasadowy	konieczne	potrzebne	wskazane	ograniczone	zbędne
1	Bojanowo	7	19	41	17	16	7	13	18	21	41
2	Borek Wlkp.	4	28	42	20	6	14	12	25	20	29
3	Buk	5	10	22	23	40	5	4	6	7	78
4	Chrzypsko Wielkie	12	23	24	17	24	12	13	11	11	53
5	Czempień	2	19	41	21	17	3	7	12	20	58
6	Dobrzyca	9	24	48	16	3	12	14	19	26	29
7	Dopiewo	18	22	26	11	23	18	12	9	16	45
8	Duszniki	8	12	18	19	43	9	6	8	9	68
9	Gostyń	2	11	54	27	6	4	7	16	31	42
10	Jutrosin	16	25	21	21	17	16	10	13	13	48
11	Kleszczewo	15	28	30	16	11	16	14	15	17	38
12	Kobylin	13	29	39	15	4	13	16	19	22	30
13	Kostrzyn Wlkp.	11	32	30	15	12	16	17	18	16	33
14	Kościan	5	17	34	18	26	4	7	12	16	61
15	Koźmin Wlkp.	11	26	42	15	6	14	15	19	23	29
16	Kórnik	18	29	22	13	18	18	13	16	11	42
17	Krobia	5	17	34	26	18	9	9	15	18	49
18	Krotoszyn	12	27	37	16	8	13	16	17	20	34
19	Krzemieniewo	8	28	45	14	5	13	15	20	25	27
20	Krzywiń	5	20	39	21	15	5	9	13	19	54
21	Leszno	8	28	30	22	12	7	8	23	10	52
22	Lipno	14	36	25	16	9	16	22	17	15	30
23	Miejska Górka	5	11	26	25	33	5	6	8	13	68
24	Mosina	31	30	22	9	8	26	20	14	14	26
25	Opalenica	3	11	26	22	38	7	7	11	15	60
26	Osieczna	7	26	43	11	13	9	9	22	17	44
27	Pakosław	4	22	49	19	6	7	11	17	25	40
28	Pępowo	3	12	38	32	15	6	8	14	21	51
29	Piaski	1	11	48	31	9	3	8	16	31	42
30	Pogorzela	5	31	46	15	3	11	22	25	22	20
31	Poniec	4	17	45	24	10	6	10	18	27	39
32	Poznań	11	29	20	13	27	13	15	13	11	48
33	Rawicz	5	21	39	17	18	6	15	20	17	42
34	Rozdrażew	7	26	39	18	10	19	13	17	22	29
35	Rydzyzna	12	23	31	19	15	11	14	16	16	43
36	Swarzędz	9	32	31	18	10	10	16	16	17	41
37	Szamotuły	7	19	28	19	27	8	9	12	14	57
38	Śrem	21	34	22	12	11	22	17	17	14	30
39	Święciechowa	8	34	38	14	6	8	15	20	21	34
40	Zduny	13	26	29	18	14	12	14	16	15	43

Tabela 2. Zasobność gleb w przyswajalny fosfor (wyniki badań wyrażone w procentach)

Lp.	Gmina	Zawartość fosforu				
		bardzo niska	niska	średnia	wysoka	bardzo wysoka
1	Bojanowo	2	13	28	26	31
2	Borek Wlkp.	2	11	23	30	34
3	Buk	2	11	26	20	41
4	Chrzypsko Wielkie	7	28	28	17	20
5	Czempiń	3	10	22	23	42
6	Dobrzyca	2	17	25	25	31
7	Dopiewo	3	20	29	20	28
8	Duszniki	4	14	23	22	37
9	Gostyń	2	11	32	31	24
10	Jutrosin	6	9	18	21	46
11	Kleszczewo	2	20	32	21	25
12	Kobylin	5	15	25	21	34
13	Kostrzyn Wlkp.	1	23	30	22	24
14	Kościan	4	15	23	19	39
15	Koźmin Wlkp.	3	16	24	20	37
16	Kórnik	3	20	29	24	24
17	Krobia	2	7	14	16	61
18	Krotoszyn	3	13	22	21	41
19	Krzemieniewo	1	9	18	21	51
20	Krzywiń	0	11	33	28	28
21	Leszno	3	17	19	25	36
22	Lipno	1	28	32	18	21
23	Miejska Górka	2	6	14	14	64
24	Mosina	5	20	23	21	31
25	Opalenica	2	11	19	19	49
26	Osieczna	3	9	25	31	32
27	Pakość	0	6	26	36	32
28	Pępowo	2	7	13	18	60
29	Piaski	0	13	34	26	27
30	Pogorzela	2	14	26	29	29
31	Poniec	1	7	21	27	44
32	Poznań	4	22	30	14	30
33	Rawicz	2	5	23	24	46
34	Rozdrażew	2	20	23	19	36
35	Rydzyń	8	14	22	19	37
36	Swarzędz	1	13	26	19	41
37	Szamotuły	2	13	23	19	43
38	Śrem	3	18	32	24	23
39	Święciechowa	2	11	29	29	29
40	Zduny	7	17	22	18	36

Tabela 3. Zasobność gleb w przyswajalny potas (wyniki badań wyrażone w procentach)

Lp.	Gmina	Zawartość potasu %				
		bardzo niska	niska	średnia	wysoka	bardzo wysoka
1	Bojanowo	10	30	35	13	12
2	Borek Wlkp.	11	33	37	11	8
3	Buk	5	25	33	19	18
4	Chrzypsko Wielkie	22	38	30	6	4
5	Czempiń	7	23	35	20	15
6	Dobrzyca	13	26	31	14	16
7	Dopiewo	13	39	24	10	14
8	Duszniki	14	32	30	14	10
9	Gostyń	4	6	37	30	23
10	Jutrosin	9	27	34	13	17
11	Kleszczewo	6	31	34	18	11
12	Kobylin	14	30	29	13	14
13	Kostrzyn Wlkp.	12	35	33	9	11
14	Kościan	13	21	34	18	14
15	Koźmin Wlkp.	6	19	37	16	22
16	Kórnik	14	38	28	11	9
17	Krobia	10	27	36	15	12
18	Krotoszyn	10	29	33	15	13
19	Krzemieniewo	5	26	43	14	12
20	Krzywiń	8	33	38	13	8
21	Leszno	12	30	30	17	11
22	Lipno	7	36	38	11	8
23	Miejska Górka	8	27	36	18	11
24	Mosina	8	35	27	15	15
25	Opalenica	12	31	36	12	9
26	Osieczna	7	28	40	16	9
27	Pakośław	18	28	38	9	7
28	Pępowo	11	19	40	15	15
29	Piaski	1	14	38	20	27
30	Pogorzela	10	28	41	12	9
31	Poniec	4	14	35	22	25
32	Poznań	10	26	33	18	13
33	Rawicz	14	26	31	14	15
34	Rozdrażew	12	25	39	13	11
35	Rydzyń	18	34	33	10	5
36	Swarzędz	5	22	28	21	24
37	Szamotuły	6	26	30	17	21
38	Śrem	12	27	32	16	13
39	Święciechowa	9	29	41	14	7
40	Zduny	24	38	26	7	5

Tabela 4. Zasobność gleb w przyswajalny magnez (wyniki badań wyrażone w procentach)

Lp.	Gmina	Zawartość magnezu				
		bardzo niska	niska	średnia	wysoka	bardzo wysoka
1	Bojanowo	13	26	34	14	13
2	Borek Wlkp.	14	39	34	9	4
3	Buk	10	24	35	23	8
4	Chrzypsko Wielkie	13	25	36	17	9
5	Czempiń	6	15	40	25	14
6	Dobrzyca	6	16	28	23	27
7	Dopiewo	24	30	32	13	1
8	Duszniki	14	35	34	11	6
9	Gostyń	7	25	35	24	9
10	Jutrosin	14	26	38	13	9
11	Kleszczewo	12	21	42	17	8
12	Kobylin	5	22	33	22	18
13	Kostrzyn Wlkp.	22	35	28	10	5
14	Kościan	7	18	42	23	10
15	Koźmin Wlkp.	9	19	30	20	22
16	Kórnik	15	20	37	18	10
17	Krobia	6	22	35	21	16
18	Krotoszyn	7	19	31	23	20
19	Krzemieniewo	5	18	33	25	19
20	Krzywiń	7	20	41	25	7
21	Leszno	4	21	31	27	17
22	Lipno	13	33	35	13	6
23	Miejska Górka	5	20	42	22	11
24	Mosina	13	13	39	24	11
25	Opalenica	21	41	25	7	6
26	Osieczna	12	22	33	20	13
27	Pakość	2	12	34	31	21
28	Pępowo	5	27	34	19	15
29	Piaski	1	14	29	27	29
30	Pogorzela	4	17	32	26	21
31	Poniec	8	22	34	20	16
32	Poznań	23	27	30	12	8
33	Rawicz	6	17	37	25	15
34	Rozdrażew	13	34	29	15	9
35	Rydzyca	11	27	40	14	8
36	Swarzędz	8	26	40	18	8
37	Szamotuły	11	22	36	20	11
38	Śrem	10	16	36	24	14
39	Święciechowa	6	14	33	28	19
40	Zduny	14	27	32	15	12

2. Zawartość azotu mineralnego w glebach OSN

Badania zawartości azotu mineralnego w glebie prowadzone są dla potrzeb wykorzystania ich w doradztwie nawozowym i w aspekcie ochrony środowiska dla oceny skutków nawożenia azotem.

Na potrzeby doradztwa nawozowego badania zawartości azotu mineralnego wykonuje się wczesną wiosną przed zastosowaniem nawozów. Zawartość N mineralnego w glebie do oceny potrzeb nawożenia roślin i ustalenia wielkości dawek azotu ze względu na zmienność tego składnika określa się corocznie. Badania zawartości azotu nie są objęte programem badań masowych, limituje je krótki termin pobierania prób. Z formy takiego doradztwa korzysta niewielu, rolników z uwagi na wysokie koszty pobrania prób i analizy.

W gospodarstwach, które nie posiadają badań azotu mineralnego potrzeby nawożenia określa się według metody punktowania czynników mających wpływ na potrzeby nawożenia azotem.

Dla oceny stanu środowiska glebowego zawartość azotu mineralnego oznacza się w próbkach glebowych pobranych jesienią. Badania prowadzone są w celu określenia ilości azotu pozostającego w glebie, na skutek niewykorzystania przez rośliny. Nadmierna ilość azotu pozostawiona jesienią w glebie stwarza niebezpieczeństwo wymycia azotanów poza strefę korzeniową do wód gruntowych.

Badania zawartości azotu mineralnego w glebach OSN

W związku z wdrażaniem Dyrektywy Azotanowej, na obszarach szczególnie narażonych na odpływ azotu ze źródeł rolniczych województwa wielkopolskiego, przeprowadzono badania gleb na zawartość azotu mineralnego, w ramach zadań realizowanych przez Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego. W założeniach przedsięwzięcia pt. „Realizacja zadań wynikających z programów działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych, ze szczególnym uwzględnieniem optymalizacji nawożenia” zaplanowano wykonanie badań na zawartość azotu w gospodarstwach rolnych wpisanych do „Rejestru gospodarstw mogących stanowić istotne źródło emisji związków azotu do wód”. Realizacja programu została dofinansowana ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu.

Metodyka badań

1. Typowanie punktów – w gospodarstwach rolnych objętych programem badań wyznaczono po 1 punkcie pomiarowym. W każdym punkcie pobrano próbki glebowe z dwóch warstw profilu glebowego 0–30 cm, 31–60 cm. Pobrane próbki gleby zamrożono i przechowywano do czasu wykonania analiz. Próbki pobrano i przeanalizowano według opracowanej przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach metodyki do badań monitoringowych zawartości azotu mineralnego (PNR 1997).
2. W akredytowanym laboratorium OSCHR w Poznaniu w pobranych próbkach gleby oznaczono stężenie jonów azotanowych i amonowych metodą kolorymetryczną w ekstrakcie 1 % siarczanu potasu. Analizę zawartości N-NO₃ i N-NH₄ wykonano zgodnie z obowiązującą w Stacji metodyką i procedurą badawczą – PB 50.
3. Wyniki analiz N-NO₃ i N-NH₄ wyrażone w miligramach na kilogram suchej masy gleby przelicza się na kg N na ha. Zawartość N wyrażona w kg/ha zależy od oznaczonej analitycznie zawartości (N-NH₄ + N-NO₃) azotu mineralnego i gęstości gleby. Ocenę zawartości kg N/ha otrzymujemy po pomnożeniu obliczonej zawartości mg/kg gleby N-min przez odpowiedni współczynnik zależny od kategorii agronomicznej gleby.

Wyniki badań

Badania zawartości azotu mineralnego na użytkach rolnych obszarów szczególnie narażonych na odpływ azotu ze źródeł rolniczych wykonano w roku 2007, wczesną wiosną przed zastosowaniem nawozów oraz jesienią po zbiorach.

Zawartość azotu mineralnego oznaczono w glebach 2732 gospodarstw rolnych z terenu gmin: Bojanowo, Borek Wlkp., Chrzypsko Wielkie, Czempin, Dobrzyca, Dopiewo, Duszniki, Kleszczewo, Kostrzyn Wlkp., Koźmin Wlkp., Kórnik, Krobia, Krzemieniewo, Krzywiń, Kuślin, Lipno, Poznań, Leszno, Miejska Górka, Mosina, Opalenica, Osieczna, Pępowo, Pogorzela, Poniec, Rawicz, Rozdrażew, Rydzyna, Swarzędz, Śrem, Święciechowa, Zduny, Gostyń, Piaski, Kobylin, Pępowo, Jutrosin, Pakosław, Pogorzela, Poniec, Krotoszyn, Rozdrażew, Koźmin Wlkp., Buk, Dopiewo, Szamotuły, Duszniki, Chrzypsko Wielkie.

Na podstawie wyników analiz **próbek glebowych pobranych wiosną** z 1846 pól stwierdzono, że w 794 punktach pomiaru (gospodarstwach) zawartość azotu mineralnego w warstwie gleby 0–60 cm nie przekroczyła 60 kg N-min/ha, w tym w 316 punktach wynosiła do 40 kg N-min/ha.

Azot w ilościach 61–80 kg/ha zawierały gleby 338 gospodarstw, a 81–100 kg/ha gleby 260 gospodarstw.

Zawartość powyżej 100 kg/ha oznaczono w 454 gospodarstwach, z tego w 29 punktach najwyższe odnotowane zawartości wahają się w granicach 300 kg N/ha – 711 kg N/ha.

Na podstawie wyników analiz **próbek glebowych pobranych jesienią** z 886 pól stwierdzono, że w 58 punktach pomiaru (gospodarstwach) zawartość azotu mineralnego w warstwie gleby 0–60 cm nie przekroczyła 60 kg N-min/ha.

Natomiast w wysoką zawartość azotu mineralnego **powyżej 100 kg** wykazały gleby **636 gospodarstw**.

Wysoka zawartość azotu pozostawiona jesienią glebach stwarza niebezpieczeństwo wymycia azotanów do wód gruntowych.

Zestawienie wyników badań zawartości azotu mineralnego w badanych gminach OSN przedstawiają tabele 5 i 6.

Badania azotu mineralnego wykazały, że wysokie zawartości tego składnika powyżej 100 kg oznaczono w glebach 1090 gospodarstw (454 badania przeprowadzone wiosną i 636 wyniki badań jesiennych), a stosunkowo wysoką zawartość w granicach 60–100 kg z ogólnej ilości ocenianych gospodarstw wykazano w 790 punktach pomiaru.

Wielkości te wskazują na dość wysokie nawożenie azotowe (w tym organiczne) i nie do końca optymalne wykorzystanie tego składnika przez rośliny.

Tabela 5. Zawartość azotu mineralnego w profilu glebowym 0–60 cm na OSN (termin poboru – wiosna)

Gmina	Ilość gospodarstw	Zawartość Nmin. w kg/ha w warstwie 0-60 cm				
		do 40	41-60	61-80	81-100	powyżej 100
Bojanowo	57	14	12	9	6	16
Borek Wlkp.	20	1	5	5	2	7
Chrzypsko Wielkie	50	19	17	7	6	1
Czempiń	114	30	42	21	7	14
Dobrzyca	35	0	2	4	4	25
Dopiewo	3	0	1	1	1	0
Duszniki	74	21	32	11	7	3
Kleszczewo	165	26	23	27	25	64
Kostrzyn Wlkp.	53	11	12	10	5	15
Koźmin Wlkp.	1	0	0	0	0	1
Kórnik	59	0	4	12	13	30
Krobia	320	29	79	76	68	320
Krzemieniewo	96	30	31	22	7	6
Krzywiń	15	6	7	1	0	1
Kuślin	1	1	0	0	0	0
Lipno	15	9	3	0	1	2
Poznań	23	4	3	3	5	8
Leszno	5	2	1	1	0	1
Miejska Górka	266	48	113	65	14	266
Mosina	8	0	4	1	0	3
Opalenica	106	20	22	14	18	32
Osieczna	22	9	9	2	1	1
Pępowo	3	0	2	0	0	1
Pogorzela	1	0	0	1	0	0
Poniec	2	1	1	0	0	0
Rawicz	30	1	3	6	8	12
Rozdrażew	61	2	4	3	10	42
Rydzyňa	83	24	24	19	7	9
Swarzędz	28	1	5	6	7	9
Śrem	29	1	6	2	6	14
Święciechowa	52	6	11	8	8	19
Zduny	48	0	0	1	11	36
Ogółem	1846	316	478	338	260	454

Tabela 6. Zawartość azotu mineralnego w profilu glebowym 0–60 cm na OSN (termin poboru – jesień)

Gmina	Ilość gospodarstw	Zawartość N min w kg/ha w warstwie 0–60 cm				
		do 40	41–60	61–80	81–100	powyżej 100
Gostyń	19	0	0	2	0	17
Piaski	65	4	5	13	7	36
Kobylin	80	1	3	10	16	50
Pępowo	59	0	2	9	5	43
Jutrosin	50	0	1	3	7	39
Pakośław	50	0	3	6	7	34
Pogorzela	78	6	13	17	8	34
Poniec	79	1	5	3	10	60
Krotoszyn	43	0	0	0	0	43
Rozdrażew	55	0	0	0	0	55
Koźmin Wlkp.	53	0	0	0	0	53
Buk	76	1	5	8	11	51
Dopiewo	24	0	4	3	5	12
Szamotuły	19	0	0	4	5	10
Duszники	53	1	2	7	14	29
Chrzypsko Wielkie	28	0	1	5	4	18
Kórnik	55	0	0	1	2	52
Ogółem	886	14	44	91	101	636

Tabela 7. Klasy zawartości azotu amonowego w glebach Polski okres jesieni (wg IUNG Puławy)

Kategoria gleby	Zawartość N-NO ₃ w warstwie gleby 0–90 cm (kgN/ha)				
	bardzo niska	niska	średnia	Wysoka	bardzo wysoka
bardzo lekkie	< 26	27–42	43–59	60–85	> 85
lekkie	< 32	33–51	52–71	73–104	> 104
średnie	< 37	38–59	59–81	82–119	> 119
ciężkie	< 39	40–60	61–85	86–123	> 123